

Kvalitet i plural

- resonemang kring kvalitetsbegreppets tillämpning i kulturpolitiken

Anders Jacobson och Johan Thelander (Hybris Konstproduktion AB) på uppdrag av Kulturstrategiska avdelningen, Stockholms Stads kulturförvaltning.

15 juli 2011

Innehåll

Textens syfte och disposition	2
Konstnärlig kvalitet i en kulturpolitisk kontext	2
Om konstnärlig kvalitet	2
<i>Vår kulturella bedömningsmatris</i>	3
<i>Konflikter kring inkludering i konstfältet</i>	3
<i>Kvalitet i förändring och expanderande konstbegrepp</i>	3
<i>Relationen mellan innovation, "det okända" och konstnärlig kvalitet</i>	4
<i>Exempel på tillämpning av kvalitetsbegreppet i strävan efter pluralism</i>	4
Avslutande resonemang	5
<i>Slutsatser</i>	5

Textens syfte och disposition

Syftet med denna text är att diskutera förhållningssätt kring konstnärlig kvalitet, för att utgöra ett diskussionsunderlag relativt Stockholms Stads stöd till det fria kulturlivet. Idén till texten uppkom under arbetet med den arbetsgrupp som bistått Kulturstrategiska avdelningen med synpunkter och förslag i processen med att ta fram ett nytt system för stöd till det fria kulturlivet.

Detta första skissartade underlag har skrivits av Anders Jacobson och Johan Thelander från Hybris Konstproduktion, och tanken är att texten sedan ska bearbetas – alternativt kommenteras och problematiseras i nya texter – i en slags stafett-process av aktörer med olika relation till frågeställningarna. Det är av största vikt att denna typ av resonemang innefattar flera olika röster och perspektiv.

Konstnärlig kvalitet i en kulturpolitisk kontext

En av kulturpolitikens primära uppgifter är enligt de nationella kulturpolitiska målen att "främja kvalitet och konstnärlig förnyelse" (Tid för kultur, Prop. 2009/10:3). I detta ligger en stor utmaning: att utforma politiska strukturer som kan möjliggöra detta främjande, utan att innebörden av konstnärlig kvalitet blir föremål för politiska bedömningar. Lösningen på denna utmaning är vanligtvis att anlita områdeskunniga från de konstnärliga fälten, ofta i formen av referensgrupper som ger råd eller bereder ärenden för beslut. Hur de slutliga besluten tas varierar dock mellan lokala, regionala och nationella nivåer; av opolitiska (ej partibundna) tjänstepersoner, politiska nämnder eller politiskt tillsatta styrelser.

Frågan om konstnärlig kvalitet – samt dess roll i offentlig kulturpolitik – är en ständigt pågående diskussion. Denna diskussion undviks emellertid gärna i offentliga sammanhang då det är allmänt vedertaget att politiker och tjänstepersoner inte bör göra konstnärliga bedömningar, samt eftersom det är betydligt enklare att ägna sig åt mätbara faktorer såsom visningstillfällen, geografisk spridning, publikantal och medfinansiering. Kulturpolitiken anklagas därför ofta, paradoxalt nog, både för att formulera sig för mycket *och* för lite kring konstnärliga frågor. Att i ett kulturpolitiskt sammanhang närma sig frågan om konstnärlig kvalitet – och i grunden vad konst kan tänkas vara – är således en lika svår som nödvändig uppgift.

Om konstnärlig kvalitet

Ordet kvalitet kommer ursprungligen från grekiskan *qualis*, som betyder "så beskaffad, hurudan", och syftar till sort eller slag, karaktär, egenskaper, disposition osv. Att bedöma konstnärlig kvalitet handlar följaktligen om att värdera estetiska sorter och slag; olikheter eller likheter, konsistenser och färger, intensiteter och tempi, intentioner och ideologier, former och funktioner. Dessa kvaliteter ordnas utefter vad som anses mest värdefullt vid ett givet tillfälle, i ett visst sammanhang, i en viss tradition, av en viss grupp.

Förståelsen och formuleringen av vad konst och konstnärlig kvalitet omfattar görs kontinuerligt av samtliga aktörer inom de konstnärliga fälten, från konstnärer och konstkritiker till offentligt anställda tjänstepersoner och "konstbrukaren". Vissa personer och grupperingar har i denna process givetvis större mandat och inflytande än andra. I och med att konstbegreppet som sådant befinner sig i ständig förvandling och omförhandling är det av fundamental vikt att närma sig resonemang kring konst och konstnärlig kvalitet på sätt som varken låser fast vad kvalitet kan tänkas vara, eller undviker att artikulera hur de konstnärliga kvalitetsbegreppen tillämpas, förändras och verkar i samtiden.

Att konsten befinner sig i ständig omförhandling och att den definieras av människor i ett visst sammanhang innebär följaktligen att konstnärlig kvalitet inte är något universellt eller evigt. Kvalitet kan inte existera autonomt eller implicit i ett konstnärligt verk eller konstnärskap.

Vår kulturella bedömningsmatris

Det finns i fråga om kvalitetsbegreppets tillämpning alltid ordnande och kategoriserande system som värderar en estetisk produktion i relation till mer svårgreppbara – till synes osynliga och neutrala – hegemoniska kulturella ordningar (t.ex. individualistiska, manliga, rationella, protestantiska, vita, kvantifierbara, ekonomiska eller på andra sätt normativa). Även den som anser sig vara motståndare till dessa ordningar, är oundvikligen en del av dem, då de kan sägas utgöra fundament i vår kultur och därmed är en del av vår bedömningsmatris.

Som ett exempel påpekas ofta att konstnärliga urval görs som om kvalitetsbedömningar kan göras objektivt eller fristående från ideologiska perspektiv, samt hur dessa "objektiva" bedömningar gång på gång gynnar vita manliga konstnärer. På liknande sätt är det svårt att "med sekulära ögon" rättvist bedöma ett konstnärligt verk som använder sig av icke sekulära estetiska ordningar. I dessa lägen är det vanligt att kategorisera konsten i termer av sin annorlundahet, inom ramen för t.ex. jämställdhet eller etnisk och kulturell mångfald. Det som på detta sätt hamnar utanför den "objektiva" bedömningsmatrisen sorteras ofta ut som särskilda genrer eller "politiskt korrekta" kamper *utanför* konsten.

Det har argumenterats för att kvalitetsbegreppet, av demokrati- och rättviseskäl, bör avskaffas som grund för bedömning. Ett motargument som lyfts fram är att detta avskaffande skulle riskera att leda till godtycklighet och en utsuddning av konst som ett specifikt kunskapsområde med en specifik historia, samt att konsten skulle förlora sitt "egenvärde" i en tid av stark politisk instrumentaliserings. En demokratisk och konstnärlig nödvändighet kan därför sägas vara att ständigt problematisera och utmana de homogeniserande, konservativa och odemokratiska värderingar som ofta finns implicit i kvalitets- och konstbegreppets tillämpning.

Konflikter kring inkludering i konstfältet

Konstnärliga kvaliteter är tätt sammanflätade med de människor som gör konst. Konfliktytor uppstår inte sällan kring vem som inkluderas i konstfältet, får plats i konstens historieskrivning, och mer specifikt kring vem som ska ha tillgång till offentlig finansiering. Några exempel på sådana konfliktytor är:

- *professionalism*; vem som har "rätt" utbildning eller auktorisering
- *etablering och anseende*; vem som anses framstående inom ett visst fält
- *nätverk*; vem som har mest relevanta kontakter
- *integritet*; vem som följer sitt eget spår istället för "flocken"
- *genre och kultur*; vilka uttryck som räknas som konst och inte
- *underhållning*; vad som har primärt kommersiella ambitioner (eller konnotationer)
- *samtida-het*; vad som kan anses vara nyskapande, förvaltande eller konservativt
- *geografi*; innerstad kontra förort, storstad kontra landsbygd.

En viktig uppgift i arbetet med att hantera dessa konflikter – och samtidigt förstå, expandera och omförhandla såväl konst- som kvalitetsbegreppen samt vilka som har rätten att vara med att definiera dess innebörder – ligger i att hitta estetiska, teoretiska och politiska analysnivåer och bedömningsmodeller som inte begränsas av fenomen som uttryck/genre och som inte heller urholkar eller underminerar konstbegreppet genom att inkludera *vad som helst*.

Kvalitet i förändring och expanderande konstbegrepp

Konsten, och därmed kvalitetsbegreppet, har givetvis alltid utvecklats och förändrats, i en ständig växelverkan mellan konstnärliga praktiker och förändringar i samhället som helhet:

- konstnärer har alltid utmanat, utvecklat och expanderat konstbegreppet
- politiska kamper för jämlikhet och social rättvisa resulterar i att fler kan omfattas av konstfältet och att konsthistorier och kanon skrivs om

- den moderna kulturpolitikens utformning uppmuntrar viss konst och utesluter annan
- utveckling inom filosofisk och politisk teoribildning bidrar till nya typer av intellektuella ambitioner
- som en effekt av globaliseringen konfronteras olika konst- och kulturbegrepp på sätt som i bästa fall utmanar varandra och skapar fler typer av konst, i sämsta fall till "kulturell kolonialism", provinsialism och homogenisering
- ny teknologi förändrar möjligheterna för vad som är möjligt att tänka och göra
- populärkultur och konst befinner sig i ett ständigt utbyte (och populärkulturella uttryck införlivas ibland i konsten)
- konstnärernas produktions- organiserings- och distributionsformer utvecklas på sätt som påverkar de konstnärliga uttrycken (och i många fall har just produktionsformerna *blivit synonymt med* det konstnärliga uttrycket; koreografi av i dag kan t.ex. vara både ett verktyg för att skapa danser, men även ett sätt att komponera social interaktion eller ett verktyg för att analysera organisering och politik)
- osv.

Just *expansionen* av konstabegreppet tycks vara kännetecknande för dessa förändringar: detta kan *också* vara konst. 2011 befinner vi oss i en situation där det kan tyckas som att i princip vad som helst skulle kunna vara konst (förutsatt att det finns solida argument, och lämplig auktorisering). Likväl är inte allt konst. Vem som helst kan inte ansöka om offentliga kulturmedel för vad som helst. Dessutom är det en politisk verklighet – som gör att värdering och urval krävs – att den offentliga kulturfinansieringen helt enkelt är begränsad. Ovan beskrivna expansioner bör rimligtvis innebära att bedömningsgrunderna (och bedömnarna) måste vara lika diversifierade och komplexa i sin sammansättning som den oändliga myriad av metoder, ambitioner, produktionsformer och uttryck som är samtidskonsten av i dag.

Relationen mellan innovation, "det okända" och konstnärlig kvalitet

En annan relaterad frågeställning är den om konstnärligt nyskapande eller innovation. Medan vissa anser att innovation *i sig* är en slags konstnärlig kvalitet, menar andra att kvalitetsbegreppets tillämpning som sådant *motverkar* konstnärligt nytänkande eftersom kvalitet *per se* måste likna något som vi redan känner igen som kvalitativt. Om vi alltså kan komma överens om att ett verk eller en projektidé håller en hög kvalitet, så görs denna bedömning i relation till det vi redan vet, och om ett verk på ett fundamentalt sätt föreslår något nytt eller radikalt annorlunda, kommer vi inte att upptäcka det, om vi letar med kvalitetsglasögonen på.

Vill vi främja innovation, olikhet och vidare expansion av konsten och dess möjligheter bör vi alltså enligt detta synsätt vara beredda på att stödja det som vid första anblick kan vara svårt att förstå eller sätta i relation till det vi redan känner till.

Exempel på tillämpning av kvalitetsbegreppet i strävan efter pluralism

För att närma oss en konkretisering av de resonemang som vi skisserar ovan, listar vi här en uppsättning kriterier som skulle kunna utgöra ett underlag för vidare diskussion kring vilka typer av kvaliteter som bör premieras inom kulturpolitiken. Huruvida nedanstående kvalificerar sig som "konstnärliga" kvaliteter eller inte är upp till debatt!

Det konstpolitiska stödet bör främja konstnärskap som uppfyller en eller flera av nedanstående kriterier:

- gör ett traditionellt uttryck relevant i samtiden
- har en hög integritet och kompromisslöshet
- utmanar konventionella uttryck, historieskrivning och vedertagna metoder
- visar på hantverkskicklighet och detaljrikedom
- förvaltar, odlar och utvecklar en sällsynt estetisk praktik
- syftar till empowerment av en specifik målgrupp som är av särskild betydelse i dagens samhällsklimat

- tydligt artikulerar verkets ambitioner och kontextuella inramning
- vågar riskera prestige och anseende, tar upp obekväma och icke-korrekta perspektiv, utmanar estetiska och politiska trender
- har precision i framförandets förmedlande av verkets bärande idéer
- har en hög grad av komplexitet och kritiskt tänkande
- artikulerar frågeställningar och processer ur ett uttalat konstnärligt perspektiv, dvs. som inte skulle kunna göras lika väl inom t.ex. forskning, journalistik eller politik

Avslutande resonemang

Konstnärliga kvaliteter måste alltid tillåtas existera i plural, parallellt och i konflikt med varandra. Tillämpningen av kvalitetsbegreppet i de offentliga stödstrukturerna bör verka för att konsten är en plats för produktion av olikhet, spretighet, konflikt, kritik, förhandling, förvandling; intellektuella, estetiska, perceptuella, sensibla och känslomässiga djupdykningar och konfrontationer som i sin helhet utgör ett sjudande konstfält där alla medborgare som är intresserade bjuds in att delta.

I en tid då den (offentligfinansierade) konsten, i ett internationellt perspektiv, kan sägas vara under våldsamt attack såväl ekonomiskt som diskursivt, kan det framstå som mycket riskabelt att ifrågasätta tillämpningen av begrepp som kvalitet. Konstaktörer – såväl konstnärer som alla andra typer av yrkesroller som utgör konstfältet – är en professionaliserad yrkesgrupp som genom gedigen utbildning, historisk och teoretisk medvetenhet och experimentella praktiker har utvecklat en mängd specifika erfarenheter och sensibiliteter som tillsammans med publiken producerar nya specifika kunskaper och erfarenheter som bör försvaras och utvecklas ur samhällets perspektiv. Detta är en av kulturpolitikens uppgifter, men detta försvar och denna utveckling måste uppdateras och omformuleras för att vara verkningsfullt i dagens ideologiska klimat.

Utmaningen ligger i att stärka och expandera konsten som en plats för *specificitet som är omöjlig att enhetliggöra* – ett fält där vi kan göra, tänka och känna saker som inte låter sig göras någon annanstans – utan att fastna i statiska, homogeniserande, romantiska eller odemokratiska gränsdragningar.

Slutsatser

För att kulturpolitiskt hantera frågan om konstnärliga kvaliteter på ett adekvat och samtida sätt behövs:

- en större mängd personer, med olikartade kunskaper och erfarenheter, som gör urval och bedömningar
- en utredning av huruvida det är lämpligt att politiska nämnder fattar beslut om konstnärliga verksamheter
- strukturer för bedömning som inte kräver bred konsensus
- transparenta kriterier för vad som eftersträvas/uppmuntras vid ett givet tillfälle
- en kontinuerlig diskussion kring, och utveckling av, dessa kriterier
- internationella och flerkulturella perspektiv på det lokala konstlivet, t.ex. inom referensgrupper och offentlig förvaltning, och/eller i form av analyser av den lokala kulturpolitikens effekter på konstlivet
- en stärkt koppling mellan konstnärlig teori och praktik inom de kulturpolitiska strukturerna
- stöd i ansökningsprocessen för aktörer med liten erfarenhet av ansökningsförfaranden

